

BEGRIJPEN EN BESTRIJDEN VAN VOOROORDELEN TEGEN GEMARGINALISEERDE GROEPEN: RESULTATEN VAN GEDRAGS- EN EXPERIMENTEEL ONDERZOEK IN NEDERLAND EN BURKINA FASO

Luis Artavia-Mora

Samenvatting

De marginalisering en uitsluiting van bepaalde sociale groepen blijft een uitdaging in moderne samenlevingen. Kwetsbare groepen krijgen vaak te maken met aanzienlijke en systematische hindernissen wanneer ze proberen toegang te krijgen tot mogelijkheden, rechten en voorzieningen. Deze hindernissen kunnen het gevolg zijn van etniciteit, sociale klasse, huidskleur, religie of ongelijkheid op het gebied van gezondheid. Het zijn verraderlijke belemmeringen voor het veiligstellen van het welzijn omdat ze er door de generaties heen insluipen en elkaar versterken. Om deze belemmeringen weg te nemen is er de afgelopen decennia steeds meer belangstelling voor beleid dat de vicieuze cirkel van uitsluiting en achterstelling in moderne samenlevingen doorbreekt. Het tiende doel van de Sustainable Development Goals 2030 (Werelddoelen voor duurzame ontwikkeling) is bijvoorbeeld het 'Verminderen van ongelijkheid binnen en tussen landen'. Dit doel moet worden bereikt door kostenefficiënte strategieën te ontwikkelen om de historische sociale ongelijkheden in landen met een laag of hoog inkomen aan te pakken.

In dit kader is er de afgelopen twee decennia pionierswerk verricht in de gedragseconomie/gedragswetenschap op het gebied van internationale ontwikkeling. Dit onderzoek heeft geleid tot meer inzicht in de belemmeringen voor ontwikkeling en tot een breder en rijker theoretisch en empirisch kader om de besluitvorming te onderbouwen. Dit kader omvat wetenschapsgebieden als de sociologie, antropologie, psychologie, economie en politieke wetenschappen. Twee van de laatste drie Nobelprijzen voor economie (in 2017 en 2019) zijn toegekend aan economen die zich bezighouden met gedrags- en experimenteel onderzoek naar ontwikkelingsvraagstukken. Wetenschappers, overheden en internationale organisaties gebruiken de resultaten van dit onderzoek om empirisch onderbouwd beleid te ontwikkelen op het gebied van belastinginning, samenwerking, gezondheidszorg, onderwijs, energieverbruik en financiën.

Tegen deze achtergrond beschrijft dit proefschrift onderzoeksresultaten op basis van een reeks klein- en grootschalige interventies die bedoeld zijn om de uitdagingen van verschillende gemarginaliseerde en uitgesloten groepen te begrijpen en methoden te ontwikkelen om hun welzijn te verbeteren. De verschillende essays waaruit dit proefschrift bestaat, gaan over uiteenlopende onderwerpen. Er zijn verschillende methoden en gegevens gebruikt, en het onderzoek is gedaan in een ontwikkeld land (Nederland) en een ontwikkelingsland (Burkina Faso). Het verbindende thema is de aandacht en zorg voor buitengesloten groepen.

De eerste helft van het proefschrift (hoofdstuk 2 en 3) is gewijd aan kleinschalige studies over samenwerking en huisvestingsdiscriminatie in Nederland. De tweede helft van het proefschrift (hoofdstuk 4 tot en met 7) omvat een beschrijving van de resultaten van panelonderzoek waarbij landelijk representatieve data in vier ronden binnen twee jaar tijd

zijn verzameld. Deze data zijn verzameld in een experimentele gezondheidsinterventie in Burkina Faso en worden onder andere gebruikt om na te gaan of de biofysische eigenschappen en het psychosociale welzijn van mensen met hiv verbeteren als er herinneringen aan hen worden gestuurd. Hieronder worden de verschillende hoofdstukken nader beschreven.

Bevorderen van pro sociaal gedrag in Nederland

Het multiculturele en tolerante karakter van de Nederlandse samenleving biedt de mogelijkheid om theoretische inzichten over prosocialiteit van mensen te toetsen en instrumenten te vinden die de woningmarkt toegankelijker kunnen maken voor etnische minderheden. Hoofdstuk 2 van het proefschrift beschrijft een veldexperiment waaruit blijkt dat mensen zich pro sociaal gedragen en vreemden helpen, ook al zijn er kosten aan verbonden. Uit het onderzoek blijkt dat mensen meer geneigd zijn te helpen wanneer ze minder tijd hebben om te beslissen om wel of niet te helpen, terwijl een langere beslistijd de kans op het helpen van vreemden verkleint. Dit is in overeenstemming met de resultaten van laboratoriumonderzoek. Deze bevindingen zijn in tegenspraak met het idee dat mensen vooral handelen uit eigenbelang en wijzen erop dat mensen intuïtief hulpvaardig zijn.

Het derde hoofdstuk behandelt twee experimenten waarin werd onderzocht op welke manieren huisvestingsdiscriminatie van etnische minderheden in Amsterdam tegengegaan kan worden. In deze experimenten werd onderzocht of mensen bij het zoeken naar huisvesting via een minder bekende website (Craigslist) minder last hebben van discriminatie. Ook werd nagegaan of een (positieve) aanbevelingsbrief de toegang tot huisvesting voor Turkse en Marokkaanse minderheden verbetert. Uit de resultaten blijkt dat Turkse en/of Marokkaanse belangstellenden niet worden gediscrimineerd bij woningen die via Craigslist worden aangeboden. Dit staat in schril contrast met de literatuur waarin sterke en systematische vooroordelen op de Nederlandse arbeidsmarkt en op de Europese woningmarkt worden gerapporteerd. Verder blijkt uit het onderzoek dat het bijvoegen van een aanbevelingsbrief van een vorige huisbaas geen invloed heeft op de toegang tot huisvesting. Op grond van deze resultaten kan worden geconcludeerd dat etnische discriminatie, die veel voorkomt op de prominentere huisvestingswebsites in Europa, mogelijk minder optreedt bij gebruik van soortgelijke aanvullende websites.

Bevorderen van welzijn bij mensen met hiv in Burkina Faso

De tweede helft van het proefschrift bestaat uit vier hoofdstukken waarin resultaten worden beschreven van een gerandomiseerd en gecontroleerd experiment om de gezondheidstoestand van mensen met hiv in Burkina Faso te verbeteren. Op basis van informatie uit het referentieonderzoek beschrijft hoofdstuk 4 het proces van aanpassing en biomedische transitie in metingen van de subjectieve en objectieve gezondheid van patiënten die een behandeling met antiretrovirale middelen ondergaan. Uit de resultaten blijkt dat subjectieve en objectieve maatstaven voor gezondheid verschillende aspecten van welzijn omvatten. De bredere subjectieve meting van gezondheid geeft een te optimistisch beeld, terwijl de beperktere objectieve meting een onderschatting van de gunstige effecten van de toegang tot antiretrovirale therapie (ART) oplevert.

Hoofdstuk 5 schetst de resultaten van de interventie *mHealth*. Deze interventie bestaat uit vier herinneringsberichten die variëren in inhoud (tekst of beeld) en frequentie (één of twee keer per week) met als doel om verbetering op biofysische, behandelingsgerelateerde en psychosociale indicatoren te realiseren bij mensen met hiv die twee jaar lang antiretrovirale therapie ondergaan. Uit de samengevoegde steekproefresultaten blijkt geen algemeen effect op de primaire variabelen (zorgbehoud, therapietrouw en fysieke gezondheid), ook niet in vervolgonderzoeken. Er zijn daarentegen wel aanwijzingen dat de interventie een groot en positief effect heeft op een breed scala aan psychosociale metingen. Deze resultaten voegen een nieuwe, relatief onbekende dimensie toe aan de discussie over de kosteneffectiviteit van mHealth. De meeste literatuur is gericht op een beperkte reeks standaard biofysische en behandelingsgerelateerde indicatoren, waarbij de fundamentele en belangrijke psychosociale voordelen buiten beschouwing blijven.

Hoofdstuk 7 gaat over het verband tussen hiv-gerelateerde stigmatisering en de subjectieve gezondheid van mensen met hiv. In het onderzoek is een fixed-effects-model op patiëntniveau gebruikt, en hieruit blijkt dat stigmatisering negatief en statistisch significant samenhangt met subjectieve gezondheid (2,3%-punten, p-waarde=0.090). De resultaten wijzen er verder op dat inkomen, grootte van het huishouden en seksuele activiteit positieve voorspellers zijn van subjectieve gezondheid. Uit het onderzoek blijkt dat behoud van de zorg ervaren stigmatisering vermindert, terwijl regelmatige deelname aan lotgenotengroepen voor mensen met hiv leidt tot een verhoogd bewustzijn van stigmatisering. Deelname aan hiv-zelfhulpgroepen is dus een tweesnijdend zwaard. Hoewel zelfhulpgroepen patiënten in Burkina Faso ondersteunen tijdens hun herstel en een positief effect hebben op de fysieke gezondheid (Artavia-Mora e.a., 2020), heeft deelname aan deze groepen ook negatieve gevolgen. Deelnemers hebben last van negatieve sociale percepties en hun ervaringen met stigmatisering verergeren.

Overzicht en status van de hoofdstukken

Hoofdstuk 1: Inleiding

Deel I: Bevorderen van pro sociaal gedrag in Nederland

Hoofdstuk 2: Intuitive Help and Punishment in the Field (gepubliceerd in *European Economic Review*)

Hoofdstuk 3: Huisvestingsdiscriminatie voorkomen? Onderzoek naar het gebruik van Craigslist en aanbevelingsbrieven in Amsterdam (ongepubliceerd)

Deel II: Bevorderen van welzijn bij mensen met hiv in Burkina Faso

Hoofdstuk 4: Protocol for a Randomized Controlled Trial Evaluating Mobile Text Messaging to Promote Retention and Adherence to Antiretroviral Therapy for People Living With HIV in Burkina Faso (gepubliceerd in *JMIR Research Protocols*)

Hoofdstuk 5: Adaptation and biomedical transition of people living with HIV to antiretroviral treatment in Burkina Faso (gepubliceerd in *Global Public Health*)

Hoofdstuk 6: Effecten van herinneringen via de mobiele telefoon op behoud, therapietrouw en psychosociaal welzijn van mensen met hiv in Burkina Faso (ongepubliceerd)

Hoofdstuk 7: Ervaren stigmatisering als determinant van subjectieve gezondheid in een grote paneldata-steekproef van mensen met hiv in Burkina Faso (ongepubliceerd)

Hoofdstuk 8: Conclusie

Literatuur

Artavia-Mora, L., Wagner, N., Thiombiano, B.A. en Bedi, A., 2020. Adaptation and biomedical transition of people living with HIV to antiretroviral treatment in Burkina Faso. *Global Public Health*, p.1-16.

Artavia-Mora, L., Bedi, A.S. en Rieger, M., 2017. Intuitive help and punishment in the field. *European Economic Review*, 92, p.133-145.

Wagner, N., Ouedraogo, D., Artavia-Mora, L., Bedi, A. en Thiombiano, B.A., 2016. Protocol for a randomized controlled trial evaluating mobile text messaging to promote retention and adherence to antiretroviral therapy for people living with HIV in Burkina Faso. *JMIR Research Protocols*, 5(3), p.e170.